

Tartu Ülikool
Filosoofiateaduskond
Ajaloo ja arheoloogia instituut

Liis Teller

MANDAATALADE HALDAMINE LÄHIS-IDA NÄITEL
Bakalaureuse töö

Juhendaja: professor Eero Medijainen

Tartu 2013

Sisukord

Sissejuhatus.....	3
1. Peatükk Inglismaa.....	7
Juutide küsimus enne Esimest maailmasõda, sionism ja juudid Pariisi rahukonverentsil.....	7
Inglismaa mandaat Palestiina ja Iraagi üle: mandaadi esimesed aastad	10
Iraagi ja Palestiina mandaadi võrdlus: sarnasused ja erinevused.....	12
2. Peatükk Prantsusmaa	16
Prantsusmaa: välispoliitika enne maailmasõda ja selle ajal.....	16
Prantslased Pariisi rahukonverentsil	18
Mandaadi kehtestamine Süürias	21
Liibanoni loomine ning mandaatalade administratiivkorraldus	22
Kokkuvõte.....	27
Summary	29
Lisad.....	31
Kasutatud kirjandus	34

Sissejuhatus

Esimene maailmasõda muutis oluliselt rahvusvahelisi suhteid. Suurriigid pidid sõlmima mitmeid koostöö lepinguid, et hoida oma positsiooni maailmakaardil. See tõi omakorda esile salajaste lepingute sõlmimisi suurriikide vahel, mis elavdas rahvusvahelisi suhteid veelgi. 1916-ndal aastal sõlmisid Prantsusmaa ja Suurbritannia omavahelise salajase lepingu – Sykes-Picot lepingu. Algselt kuulus lepingu osapoolte hulka ka Tsaari-Venemaa, kuid 1917-ndal aastal tulid Venemaal võimule enamlased, kes tühistasid kõik tsaari ajal sõlmitud lepingud ning astusid Esimesest maailmasõjast välja. Sykes-Picot lepinguga jagati Inglismaa ja Prantsusmaa vahel Ottomani impeeriumi provintsid Lähis-Idas, kuid leping läks vastuollu islamimaade suurima võimukandja, Meka emiiri ja Hejazi kuningriigi kuningale, Sharif Husseinile, lubatuga. Nimelt olid inglased sõlminud emiiriga kokkuleppe, lubades talle Araabia riiki, vastutasuks oli Hussein lubanud alata mässu Ottomani impeeriumi vastu. Sykes-Picot lepinguga aga tunnustasid Inglismaa ja Prantsusmaa teineteise soove Lähis-Ida aladel.¹

Sykes-Picot leping ei jäänud inglastele ainukeseks ettebroneerimiseks. Inglismaa peaminister Lloyd George väitis, et juutide rahvusliku kodu loomine Palestiinas oleks strateegiliselt hea, sest see tähendaks nende kohalolekut seal ning garanteeriks neile võimaluse kontrollida Egiptust ja Suessi kanali piirkonda. See ühtlasi kindlustaks inglastele lühema mereteed Indiasse. Enne deklaratsioonile alla kirjutamist tehti kindlaks, et Palestiinas ei hakata looma juutide riiki, see jääb juutide rahvuskoduks. Lubadused kinnitati viimaks 1917-nda aastal sõlmitud Balfour'i deklaratsiooniga. Deklaratsioonile oli vastu Sharif Hussein, kellele antud lubadusest olid inglased taaskord mööda vaadanud, kuid inglased kinnitasid, et Husseiniga algset kokkulepet sõlmides ei olnud kordagi juttu Palestiina aladest. Vaatamata sellele ei olnud Hussein nõus Palestiina muutumisega rahvusvaheliseks kasutamiseks, ega juutide kodumaa loomisega.²

Ajaloolaste arvamused lahknevad Balfouri deklaratsiooni sõlmimise põhjuse osas. Osa kinnitab, et tegemist oli brittide strateegiliste põhjustega, sest juudid oleksid arvulises vähemuses Palestiinas, ning seetõttu nad jääksid brittidest sõltuvaks ning

---

¹ Cleveland, William. A history of the modern Middle East. Boulder, Colo.; Oxford, 2000. lk. 159.

² Cleveland, W., lk. 160.

oleksid enam kui valmis aitama brittidel säilitada kontrolli Suessi kanali üle. Teised väidavad, et Balfour'i deklaratsioon oli Inglismaa võimalus saada Ameerika Ühendriikidelt toetust Antantile.³

Teoreetiliselt oli Lähis-Ida administreerimine paika pandud, kuid hiljem ilmnis, et salajastes kokkulepetes leidis mitmeid vasturääkivusi. Nimelt olid lepingud üsna ebaefektiivsed sõjajärgse asustuse paikapanemisel Lähis-Idas. Kõigepealt, Sykes-Picot lepingu kohaselt pidi Palestiinast saama Inglismaa valdus, kuid araablased olid arvestanud Palestiina kuulumisega Araabia riiki. Teine probleem, mis samuti ilmnis Sykes-Picot lepingust, oli inglaste antud lubadus toetada Prantsusmaa okupatsiooni Süürias⁴, kuid samas olid inglased lubanud Husseinile Araabia riiki, mille keskmeks pidi olema Süüria. Hiljem väitsid inglased, et nad ei olnud teadlikud prantslaste laiahaardelisemast soovist. Ühtlasi pidi Jeruusalemmast saama rahvusvaheline linn, kuid seda ümbritses Palestiina, millest pidi saama juutide rahvuskodu ning kus kaudselt pidid valitsema inglased. Venelased, kes algselt olid ka lepingus märgitud, taganesid, sest võimul olevad enamlased olid ateistid ning nad ei olnud huvitatud ligipääsust pühadesse paikadesse ning nad ei tunnistanud Tsaari-Venemaa sõlmitud lepinguid. Seega kaotasid lepingud osa oma tähtsusest.⁵

1918-ndal aastal lõppes Esimene maailmasõda Saksamaa, Türgi ja Austria-Ungari kaotusega. Saksamaa ja Türgi kaotasid õigused oma väljaspool Euroopat asuvatele valdustele. Austria-Ungari impeerium lagunes ning Ungari saavutas iseseisvuse. Suur Venemaa tsaari impeeriumgi lagunes ning paljud Ida-Euroopa riigid ja Kesk-Aasia riigid saavutasid iseseisvuse. Sealhulgas pean oluliseks Armeenia iseseisvumist, mis oli mingil määral eeskujuks endistele Ottomani provintsidele Lähis-Idas. Nähes, kuidas pärast Austria-Ungari impeeriumi ning Venemaa impeeriumi lagunemist riigid järgemööda iseseisvusid, said araablasedki aru, et ka neil on pärast Ottomani impeeriumi lagunemist võimalus iseseisvuda. Läänel seevastu oli teine idee. Türgi impeerium ei olnud 20. sajandil väga kaasaegne, riigikorraldus sarnanes väga keskaegse Türgi riigikorraldusele – Ottomani ja Lääne-Euroopa vahel oli tugev kontrast⁶. Seepärast leidsid lääneriigid, et Ottomani Araabia provintsid ei olnud pärast

---

³ Gelvin, James, L. *The modern Middle East: a history*. New York; Oxford, 2005. lk. 179.

⁴ Vaata kaart 1, lk. 29.

⁵ Gelvin, J. L., lk. 179.

⁶ Mardin. Serif. *Power, Civil Society and Culture in the Ottoman Empire*. *Comparative Studies in Society and History*, Vol. 11, No. 3 (Jun., 1969), pp. 258-281, lk. 259.

Esimest maailmasõda valmis arendama ise oma riiklust ning leiti, et nad vajavad järeleaitamist, Euroopa kaudset sekkumist sealse riikluse loomiseks.

1919-ndal aastal saadi Pariisis kokku, et pidada rahuläbirääkimisi. Versailles'i leping määras sõjajärgse maailmakorralduse, pandes paika uue rahvusvahelise süsteemi, pöörates tähelepanu uutele aspektidele maailmas, mis tulevikus aitaksid rahu tagada. Selleks loodi Rahvasteliit, et lahendada rahvusvahelisi vaidlusi rahumeelselt. Ühtlasi peeti konverentsil oluliseks lagunenuid impeeriumide rahvaste iseseisvuse küsimust. Selles küsimuses oli oluline roll Ameerika Ühendriikidel. 1917-ndal aastal esitatud Ameerika presidendi Woodrow Wilsoni vastumeelsus imperialismile ja annekteerimisele, mis olid seotud enamlaste poolt avaldatud salajaste lepingute avaldamisega, hakkas omama olulist rolli Inglismaa poliitikale maailmasõja järgsete asumaade suhtes. Wilsoni nägemus kolooniatest tulevikus, oli defineeritud 1918-nda aasta alguses tema 14-nes punktis, mis kutsus olema avatud ja absoluutselt erapooletu kõikide kolooniate kohandamise nõuete suhtes. Seepeale teatas Mark Sykes Picot'le, et Inglismaa ja Prantsusmaa sõlmitud leping 1916-ndal aastal ei ole enam paikapidav.⁷ Peamiseks küsimuseks jäi, kas koloniaalsed vallutused jäävad rahvusvahelise järelvalve süsteemi alla. Pariisi rahukonverentsi lõpuks nõustuti mandaadi süsteemi määramisega kõigile Saksamaa ja Ottomani aladele, mis asusid väljaspool Euroopat.⁸ Mandaadid loodi Rahvasteliidu all ning selle ülesandeks jäi järelvalve teostamine. See ei heidutanud Inglismaad ega Prantsusmaad.

Mandaat süsteem loodi, et vältida otsest alade annekteerimist Euroopa võimude poolt, millele oli vastu Ameerika Ühendriigid, ning teisalt ka seepärast, et teatud ühiskonnad, mis enne kuulusid ametlikult Ottomani impeeriumi olid jõudnud sinnamaani, et nad olid valmis hakkama välja töötama oma riiklust. Selleks tuli osutada neile abi mandaadiga kuni nad suudavad iseseisvalt hakkama saada. Ühtlasi märgiti ära, et kogukondade huvid pidid olema kaalutletud mandaadi puhul.⁹

1920-ndal aastal anti San Remo konverentsil Inglismaale ja Prantsusmaale võim Lähis-Ida mandaatide üle ja see tähendas, et Inglismaa ja Prantsusmaa ülesanne oli aidata Lähis-Ida riikidel jõuda iseseisva riikluseni. Eesmärk oli kaasa aidata, mis esmapilgul ei olnud ei inglastel ega prantslastel plaanis. Mõningal juhul toodi

---

⁷ Crozier, Andrew J. The establishment of the Mandates System 1919-25: some problems created by the Paris Peace Conference. *Journal of Contemporary History*, Vol. 14, No. 3 (Jul., 1979), pp. 483-513. lk. 484.

⁸ Crozier, A. J., lk. 485.

⁹ Gelvin, J. L., lk. 181

artiklites välja, et inglaste ja prantslaste käitumine oli vastupidine ei arvestatud kohalike kogukondade huvidega. Artiklites on mainitud, et Lähis-Ida puhul oli kohati tegemist varjatud kolonialismiga.

Kas inglased ja prantslased käitusid vastavalt Pariisis deklareeritud mandaadi printsiipidele või töötasid nad Lähis-Ida riikide iseseisvumisele vastu, on küsitav. Mõlema suurriigi poliitikas leidub nii sarnasusi kui erinevusi mandaatalade administreerimisel. Sellele lisaks erines kohati ka mandaatvõimude rakendatav poliitika endistes Ottomani provintsides, kuigi Pariisis deklareeriti kindlad printsiibid, millel mandaatide haldamine oleks pidanud põhinema.

Autorite nägemused on erinevad ning tihtipeale keskendutakse pigem mandaadi puhul selle süsteemi loomisele ning mandaadi eesmärkidele, kui mandaataladel rakendatud poliitikale. Salajaste lepingutega ja Pariisi rahukonverentsi küsimustega tegelevad pigem lääne ajaloolased ning mandaatalade administratiivsele korraldusele on pühendunud Lähis-Ida ajaloolased. Eesti keelne kirjandus praktiliselt puudub, Olaf-Mihkel Klaassen on üks väheseid, kes on kirjutanud lühi ülevaateid Lähis-Ida ajaloost.

Süsteemi loomise eesmärgid ning selle eellugu – salajased lepingud ja maailmasõda – on oluliseks taustaks mõistmaks, mida mandaatalade loomine täpsemalt tähendas ning miks oli see ühel või teisel moel vajalik või ka mõnel juhul halb süsteem. Keskendutakse pigem Inglismaa ja Prantsusmaa tagajärgedele või nende avaldatud mõjule Lähis-Idas. Mandaat süsteemi eraldi uuritud on vähe, on üksikud autorid, kes on pööranud sellele suuremat tähelepanu. Tegemist on huvitava ja olulise teemaga, mis mõneti hõlbustab tänapäeva olukorda selgitamist.

1. Peatükk Inglismaa

Juutide küsimus enne Esimest maailmasõda, sionism ja juudid Pariisi rahukonverentsil

Juutide küsimus kerkis esile juba enne Esimest maailmasõda, 19-ndal sajandil, mil juudid leidsid, et neile on vaja kohta, kus nad saaksid luua oma rahvuskodu. Theodor Herzl korraldas 1897-ndal aasta esimese sionistliku kongressi, pannes sellega aluse efektiivsele poliitlisele organisatsioonile¹⁰. Sionistlik liikumine aitas kodumaa loomisele kaasa, leides, et ainuke lahendus juudi küsimusele Euroopas on juudi rahvuskodu loomine Palestiinasse. Palestiinasse just seepärast, et juutide ajaloolised juured pärinevad sealt ning nad leidsid, et neil on ajalooline õigus luua Palestiinasse oma rahvuskodu. Millega juudid ei arvestanud, oli see, et Palestiinas elasid araablased ning kodumaa loomine nende maale ei olnud neile vastuvõetav.

Selleks, et luua rahvuskodu Palestiinasse, lootsid juudid inglaste abile. 1917-ndal aastal sõlmitud Balfour'i deklaratsioonis Inglismaa valitsus lubas aidata taasluua Palestiinasse juutide rahvuskodu ning ühtlasi lubasid inglased juute assisteerida selle loomisel. Kuid mitte kõik ei olnud deklaratsiooni poolt, leidis inglasi, kes tundsid, et märgitud lubadustega ei peaks nad tegelema. Osa neist arvas, et Palestiina ei kuulu Inglismaa huvide hulka, vähemalt mitte nii tugevalt, et nad peaksid segama end sionistliku liikumise keerdsuhetesse. Need britid teadsid, et juudid olid need, kes Inglismaa kaasa tõmbasid oma asjadesse.¹¹ Siiski oli ka neid, kes leidsid, et strateegiliselt on inglastel kasulik asuda Palestiinas, kuna nii on neil parem võimalus hoida kontrolli Egiptuse ja Suessi kanali piirkonna üle. Lisaks oli inglastele oluline ameeriklaste toetus ning teades ameeriklasi, kes toetasid juutide rahvuslikku liikumist ning rahvuskodu loomist Palestiinasse, oli inglastele kasulik hoida juutide poolele. Sionistid ise aga uskusid, et nad olid edukad suurriikide ärarääkimisel, et saada neilt toetus rahvuskodu rajamiseks¹². Reaalselt aga ei pruukinud inglastel olla endil mingisugust isiklikku sidet juutidega, et aidata neil luua rahvuskodu ning tegemist ilmselt oli puhtalt strateegiliste põhjustega, et rahuldada oma ambitsioone.

---

¹⁰ Taylor, Alan R. Zionism and Jewish history. *Journal of Palestine Studies*, Vol. 1, No. 2 (Winter, 1972), pp. 35-51, lk. 40.

¹¹ Verete, Mayir. The Balfour declaration and its makers. *Middle Eastern Studies*, Vol. 6, No. 1 (Jan., 1970), pp. 48-76, lk. 48.

¹² Verete, M., lk. 48.

Maailmasõja lõppedes kerkis juutide rahvuskodu küsimus esile ka Pariisi rahukonverentsil. Juudid võitlesid oma vähemuste õiguste eest, võttes siis eelkõige aluseks Balfour'i deklaratsiooni. Kuna deklaratsioon ei suutnud lahendada juutide probleemi 1917-ndal ja 1918-ndal aastal, tõstatati küsimus Pariisis uuesti. Siinkohal tuleb tõdeda, et rahukonverentsi ajal oli rahvusvaheline olukord teistsugune kui seda oli deklaratsiooni sõlmimisel. Austria-Ungari ja Venemaa impeerium, kus asus Ida-Euroopas elavate juutide rahvuslik enamus, olid lagunened. Ida-Euroopa riigid, nagu Tšehhi, Ukraina, Poola ja teised, iseseisvusid ning seetõttu ei osatud ette näha, kuidas juudid peaksid uutes riikides toime tulema või millised saavad olema nende õigused. Need olid peamised probleemid, mis hirmutasid sioniste.¹³ Pariisis oli eesmärgiks, et juudi rahvusliku vähemusega sõlmitud lepingud pakuksid neile kindlust¹⁴.

Enne Pariisi rahukonverentsi, 1918-ndal aastal, mil Antant saavutas võidu Esimeses maailmasõjas, toimus lääne liitlaste näol muutus. Tundus, et lääts hakkaks justkui "uut Euroopat" looma. Impeeriumide lagunemisel Ida-Euroopa riigid tasapisi iseseisvusid ning üritati luua õigeid rahvuslikke piire, et selle raamesse jääks üks etniline grupp. Esimene probleem, mis koheselt ilmnas oli, kas need Ida-Euroopas elavad rahvuslikud grupid teavad, millisesse rahvusesse nad kuuluvad. Venemaa impeeriumi koosseisus olnud elanike seas leidis kindlasti neid, kes pidasid endid kuulumaks Tsaari-Venemaa koosseisu.¹⁵ Lääne pingutused määrata piire, et rahvuslikud grupid saaksid oma riigi koosseisu, osutus praktikas keerulisemaks, kui see oli teoorias. Näitena saab tuua Poola, kus leidis mitmeid mitte-poola etnilisi grupe, kes kõik olid poolakatega koos, ning ei leidunud eraldi piirkondi, kust leiaks eest ühe konkreetse etnilise grupi. Sellest hoolimata oli Pariisis vaja lahendada vähemuste küsimus. See ühtlasi seletab ka juutide küsimust ning dilemmat, mille ees Pariisi rahukonverentsil olid lääts ja juutide esindajad. Juutide soov ei piirdunud ainult õiguste saamisega, vaid taheti luua rahvuskodu juudi rahvuslikule vähemusele Palestiinas.¹⁶ Juutide vaatenurgast vaadatuna on parem olla 6 miljonilise rahvusliku vähemusega osa suurest impeeriumist, kui olla jaotatud mitmeteks rahvuslikeks vähemusteks väikestes

---

¹³ Levene, Mark. Nationalism and its alternatives in the international arena: the jewish question at Paris, 1919. *Journal of Contemporary History*, Vol. 28, No. 3 (Jul., 1993), pp. 511-531, lk. 512.

¹⁴ Levene, M., lk. 514.

¹⁵ Levene, M., lk. 514.

¹⁶ Levene, M., lk. 515.

riikides¹⁷. Seega Pariisi rahukonverents ning selle idee, tagada juutidele Poolas, Ukrainas ja mujal Ida-Euroopas võrdsus teiste rahvastega, ei olnud vastavuses juutide huvidega. Võrdsus Ida-Euroopa rahvastega tähendaks ikkagi allumist Ida-Euroopa rahvaste seadustele ja riigikorraldusele, sealjuures saamata käituda vastavalt juutide traditsioonidele.¹⁸ Samas on juutide õiguste nõudmine Poolas vastupidine ideele, et Pariisi rahukonverentsil üritati luua suveräänset Poola riiki, mitte riiki juutidele.

Tõepoolest, enne Pariisi rahukonverentsil loodeti, et Inglismaa toetab juutide rahvuslikke õigusi. Balfour'i deklaratsioon enne konverentsi näis olevat tõstnud sionistide ootusi rahvuskodu loomisele Palestiinasse, uskudes, et umbes kahekümne kuni kolmkümne aasta jooksul on 100,000 kuni miljon juuti Euroopast immigrerunud Palestiina aladele. Kriitika aga seisneb nende teadmatuses, et juutide probleem mõjutas rohkem kui ainult miljonit juuti Ida-Euroopas, seega peavad sionismi kriitikud ideed utoopiliseks ning arvavad, et iseenesest mõistetavalt ei saa olla ratsionaalseks lahenduseks sadade tuhandete juutide asumine Palestiinasse.¹⁹ Sionistid ei arvestanud Palestiinas elava suure araablase populatsiooniga, kes ei olnud nõus juudi rahvuskodu loomisega Palestiinasse.

Pariisi rahukonverentsil aga arvasid sionistid, et juutide rahvust peab tunnistama kui Rahvasteliidu liiget²⁰, kuid juutide delegatsiooni liikmed esitasid konverentsil liiga palju nõudmisi ning liiga jõuliselt ja seetõttu ei saavutatud soovitud toetust oma ideedele²¹.

Juutide asumise ning õiguste üle on arutletud pikalt. Rahvuskodu loomine jäi esialgu kaugeks ning eurooplased üritasid leida juutidele võimalusi. Mil Poola langes valikute hulgast välja toodi esile Ukraina, kuid ka Ukraina ei olnud see, mis juutidele meelejärele oleks olnud. Argumendid, et luuakse Ida-Euroopas juutidele paremad elamistingimused ja õigused, peagi enam ei õigustanud juutide rahvusliku elu struktuuri ja selle formuleerumist suveräänse etnilise grupina teise riigi aladel²². Ainuke alternatiiv oma kodumaa loomiseks oli rahvusvahelise organisatsiooni toetus, nagu Rahvasteliit, kes tagaks nende julgeoleku Ida-Euroopas – juutide õiguste

---

¹⁷ Levene, M., lk. 516.

¹⁸ Levene, M., lk. 518.

¹⁹ Laquer, Walter. Zionism and its Liberal Critics, 1896-1948. *Journal of Contemporary History*, Vol. 6, No. 4 (1971), pp. 161-182, lk. 161.

²⁰ Levene, M., lk. 520.

²¹ Levene, M., lk. 521.

²² Taylor, A. R., lk. 44.

eiramisel Rahvasteliit karistaks neid²³. Rahvasteliidu pidev kohalolek aga ei oleks olnud vastuvõetav Ida-Euroopa riikidele.

1919-ndal aastal Pariisi rahukonverentsil loodi Rahvasteliit ning Rahvasteliidu alla anti Ottomani impeeriumi endised alad Lähis-Idas ning 1920-ndal aastal San Remo konverentsil anti Palestiina mandaat Inglismaa valdustesse, kuid leping ratifitseeriti türklaste poolt alles 1923-ndal aastal Lausanne's²⁴. Peale Palestiina kuulus ka Mesopotaamia mandaat inglaste valduste hulka.

Inglismaa mandaat Palestiina ja Iraagi üle: mandaadi esimesed aastad

Enne Esimest maailmasõda kuulus Palestiina Türgi impeeriumi koosseisu. Maailmasõja jooksul suutis Antant Türgi impeeriumi purustada ning araablased hakkasid taotlema iseseisvust. Araablaste plaaniks oli luua suur Süüria riik, mille valdustesse kuuluks ka Palestiina. Suure Süüria riigi vastu olid Palestiinas elavad juudid, kes soovisid luua Palestiinas oma rahvuskodu, toetudes sealjuures ajaloolisele õigusele asuda Palestiinasse. Rahvusvaheliselt tunnustasid juutide rahvuskodu loomist inglased ja ameeriklased, kust tekkis edaspidine vastuolu. Esimese maailmasõja puhkedes sõlmisid inglased Sharif Husseiniga, Araabia kõrgeima võimukandjaga, kokkuleppe, et nad toetavad tema ideed luua suur Araabia riik Lähis-Idas. Ühtlasi lubasid inglased toetada juute rahvuskodu loomisel Palestiinasse Balfouri'i deklaratsiooniga, vaadates sellega mööda Husseinile antud lubadusest. Araabias võeti deklaratsioon vastu vaenulikult, araablastele tundus, et nende huvidega pole arvestatud, mille peale inglased õigustasid end väitega, et Husseinile antud lubaduses polnud juttu Palestiina aladest. Sellele lisaks püüdsid inglased selgitada araablastele, et Palestiinast ei saa juudi riiki ning araablaste keelt ja kultuuri ei seata ohtu. Sionistid teisalt olid algusest peale arvestanud juudi riigi tekkimisega Palestiina aladele. Hilisemalt teame, et 1948-ndal aastal loodi juutide riik Iisrael. Inglased kinnitasid araablastele, et Palestiinasse luuakse rahvuskodu juudi rahvale. Pärast seda kui Inglismaa oli San Remo konverentsil saanud omale mandaadi Palestiina üle, asus

---

²³ Levene, M., lk. 526.

²⁴ Myres, Jr, S. D. Constitutional aspects of the mandate for Palestine. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol. 164, Palestine. A Decade of Development (Nov., 1932), pp. 1-11, lk. 3.

Palestiinas ametisse ülemkomissar. Ülemkomissari kohalolekuga kehtestati Palestiinas tsiviilvalitsus.

Mesopotaamia mandaadi puhul läks inglaster teisiti. Araabia revolutsiooni ärkamisel Feisal ibn Hussein, Sharif Hussein poeg, asus okupeerima Damaskust, üritades haarata Damaskuse ümber olevates piirkondades administratiivset võimu, kuid prantslased ei lasknud sellel juhtuda ning saatsid talle armee vastu. Kui sellest kuulis Feisali vend Abd Allah, otsustas ta samuti astuda prantslastele vastu. Inglased, olles ise algselt passiivsed, ei saanud pärast Abd Allahi sekkumist rahulikuks jääda. Piirkonnas sõja ära hoidmiseks tulid nad välja ideega, anda Feisalile Iraagi troon, ehk kolmest piirkonnast – Basra, Baghdad ja Mosul – kokku pandud kuningriik.²⁵ Nii loodi Mesopotaamias Iraagi kuningriik Inglismaa mandaadi all. Kuigi Feisal valiti otse kuningaks, saavutas Iraak iseseisvuse alles 1932. aastal. Inglastele jäi Iraagis kaudne võim – lepinguga reguleeriti Inglismaa ja Iraagi mõlemapoolsed nõudmised ning sõjaväeline toetus. Iraaklastega kontakti saamine oli Inglismaale üsna raske. Seepärast otsustati Iraagi ja Inglismaa suhe paika panna lepinguga. Inglased pidasid seda parimaks viisiks, kuidas inglaste ja iraklaste olukorda neutraliseerida.²⁶ Lepingusse lisati ka naftakompaniid puudutav küsimus – Iraagi naftakompanii jäi Inglismaa võimu alla ning Holland, Prantsusmaa ja Ameerikagi said oma osa selles kompaniis.²⁷ Viimasena deklareeriti lepinguga, et inglased toetavad esimesel võimalikul hetkel Iraagi vastuvõtmist Rahvasteliitu²⁸.

Olukord Abd Allahiga lahendati sarnaselt Feisaliga. Inglased jagasid Palestiina territooriumi kaheks, piiriks territooriumide vahepeal jäi Jordaania jõgi, sellest vasakule jäi Palestiina ning paremale poole jõge Trans-Jordaania²⁹. Pärast 1946-ndat aastat sai Trans-Jordaaniast Jordaania. Idee peale tulid inglased Cairo konverentsil 1921. aastal, selleks, et juhtida kõrvale Abd Allah ibn Hussein, Iraagi kuninga vanem vend. Abd Allah ibn Husseinile pakuti uut protektoraati, kaitsealust territooriumi, mis asus Jordaania jõest idas, printskonnana ehk printsi valitsusalana. Abd Allah tegi seal asuvast Ammani linnast pealinna ning 1924. aastaks tunnistati Trans-Jordaania administratiivselt Palestiinast eraldatuks³⁰

---

²⁵ Gelvin, J. L., lk. 182.

²⁶ Marr, Phebe. The modern history of Iraq. Boulder, Col.; Westview, 2012, lk. 25.

²⁷ Marr, P., lk. 21.

²⁸ Marr, P., lk. 26.

²⁹ Vaata kaart 2, lk. 30.

³⁰ Gelvin, J. L., lk. 181.

Iraagi ja Palestiina mandaadi võrdlus: sarnasused ja erinevused

Rahvasteliidu artikkel 22 määrab, et mandaatalade heaolu ning rahva areng tuleneb arenenud riikide usaldamisest, kes on parimad sellise vastutuse võtmiseks³¹. Inglismaa pälvis Mesopotaamia, hiljem Iraagi, ja Palestiina mandaadi. Taaskord tuleb rõhutada, et mandaadi puhul ei ole tegemist kolooniaga. Tegemist on kaudse valitsemisega Mesopotaamia ja Palestiina üle Inglismaa poolt.

Mandaatalade haldamine ei olnud nii lihtne kui algselt planeeritud. Esimene suurem tagasilöökk tuli Iraagist, kus inglased plaanisid rakendada Briti India koloniaalmudelit³². Plaani segasid prantslaste ja kuningas Feisali konfliktne suhe Süürias, mis inglaste mitte sekkumisel oleks kulmineerunud sõjaks. Nimelt olukorra stabiliseerimiseks inglased pakkusid Feisalile Iraagi kuninga trooni, luues sellega Iraagis monarhia, kellest sai keskvalitsuse juht ja kuningriigi ühtsuse sümbol. Monarhiale lisaks töötati välja lääne stiilis konstitutsioon, mis teostas kaudseid valimisi ning, mille käigus Iraagis valiti Feisal kuningaks. Aga nagu eelpool öeldud, ei tähendanud see mandaadi lõppemist Mesopotaamias. Sellest tuleneval naasis Inglismaa tagasi kaudse valitsemise juurde, pidades parimaks reguleerida oma suhteid Iraagiga läbi lepingute.³³ Kuningas Feisal kohustus valitsema Iraaki konstitutsioonile tuginedes, demokraatlike esindusorganite abil, seadusandlikkuse raames.

Palestiina puhul läks Inglismaal veidi teisiti, arvestades, et sealne olukord oli teine. Sarnasus ainult nii palju, et Iraagis sarnaselt Palestiinale toimusid araablaste rahutused, kuna ei suudetud aktsepteerida mandaati. Palestiinas tekitas araablaste seas pahameelt juutide suur sisseränne. Palestiina araabia elanikkond tundis, et juutide assimilatsioon seab ohtu nende keele ja kultuuri ning sellest tulenevalt süüdistasid inglasi araabia kultuuri väljasuretamise poliitika rakendamises.

Inglismaa Palestiina mandaati valitseti kui kroonikolooniat, kus krooni esindajaks oli inglasest ülemkomissar. Ülemkomissar töötas koos täitevkomiteega ning mõlemad allusid Londonist tulenevatele juhistele. Kuid ülemkomissar ei viinud enne täide otsuseid, kui polnud pidanud läbirääkimisi Nõuandva Koguga, mis koosnes neljast moslemist, kolmest kristlasest ja kolmest juudist.³⁴ 1923-ndal aastal taheti luua

---

³¹ Myres, Jr, S. D., lk. 3.

³² Marr, P., lk. 21.

³³ Marr, P., lk. 21.

³⁴ Myres, Jr. S. D., lk. 4.

Seadusandlik Nõukogu, kuid suurte araablaste poikoteerimiste tõttu ideest loobuti ning seetõttu jäi ülemkomissar kõrgeimaks võimuks, kellele allusid piirkondade komisjoniliikmed ning ministriumide osakonna juhatajad.³⁵ Palestiina haldamine pidi põhine sisemise sümeetria printsiibil, mis tähendas, et arvestada tuli kõigi, araablaste ja juutidega, samaaegselt, seadmata kumbagi gruppi eelisseisu³⁶. Iraagis selle poole pealt oli kerge, seal esines araablaste enamus.

Inglased üritasid leida lahendusi araablaste jaoks, tahtes tuua neid lähemale valitsusele, mis andnuks neile parema võimaluse võtta osa poliitikast. Kui palestiinlased oleks ka seda soovinud, siis poleks nad seda nii või naa saanud, sest inglaste koostööst mitte keeldumine oleks näidanud nende tunnustust mandaadi valitsusele ja Balfour'i deklaratsioonile, mis ühtlasi oleks tähendanud ka juutide immigratsioonile tunnustamist Palestiinasse.³⁷ 1920-ndate aastate lõpuks olid Palestiinas pinged kasvanud. Araablased soovisid mandaatvalitsuse lõppu, pidades sionismi Inglismaa käepikenduseks³⁸. Rahutused ja vastumeelsus aina suurenesid ning palestiinlased ja juudid märkasid, et erinevused nende vahel on suuremad kui algselt oleks osanud arvata.

Olukorrale lahenduse leidmiseks saatsid inglased Palestiinasse Sir Walter Shaw, kes kohapeal olles koostas rahutuste ning vastumeelsuse põhjuste kohta uurimuse. 1930-ndal aastal avaldatud Sir Walter Shaw raportis tuli ilmsiks, et algne põhjus peitub juutide assimilatsioonis ja maa küsimuses. Inglismaa tegi ettepaneku piirata juutide immigratsiooni, kinnitades veelkord, et Palestiinast ei saa juudi riiki, garanteerides mitte juudi kogukonna õigused ning viimaks lubati kaitsta araablasi maade võõrandamise eest.³⁹ Vaatmata Inglismaa antud lubadustele ei jäänud kumbki osapool rahule. Juudikogukondades tõi esile tugevat kriitikat inglaste väide, et Palestiinas ei kavatseta luua juudi riiki, millega juudid ise olid juba arvestanud. Rahul ei olnud ka araablased, kes nõudsid juutide immigratsioonile täielikku lõpetamist. Juriidiliselt oli raske arvestada samaaegselt juutide, kristlaste ja araablaste kogukondadega, arvestades, et nad ei suutnud omavahelistele kokkulepetele jõuda.

---

³⁵ Myres, Jr. S. D., lk., lk. 5.

³⁶ Pappé, Ilan. A history of modern Palestine. One land, two peoples. New York; Cambridge, 2006, lk. 86.

³⁷ Smith, Charles D. Palestine and the Arab-Israeli conflict: [a history with documents]. Boston; New York, 2004, lk. 110.

³⁸ Schindler, Colin. Iisraeli riigi ajalugu. Tallinn: Valgus, 2011, lk. 46.

³⁹ Smith, C. D., lk. 127.

Pärast Inglismaa pakutud lahendusi Palestiinas, jätkusid rahutused ning peagi hakkasid araablased korraldama organiseeritud sabotaaže. Juudid ei suutnud avaldada araablastele piisavalt vastupanu, mille peale tuli lord Robert Peel välja ettepanekuga jaotada mandaatteritoorium, kuna kahe rahvusliku kogukonna vahel on tekkinud konflikt ning juutide ja araablaste omavaheline assimileerumine on välistatud. Seega soovitati juudi riiki põhjas ja Vahemere ääres ning Araabia riiki ülejäänud alal, ühendatuna Trans-Jordaaniaga.⁴⁰ Peeli ettepanekut pidasid juudid ajutiseks lahenduseks samal ajal kui araablased pidasid seda täiesti vastuvõetamatuks⁴¹.

Mandaadile kohaselt pidi Inglismaa aitama luua Palestiinas ja ka Iraagis riiklike institutsioone, mida juuhiksid kohalikud. Palestiina puhul oli tehtud väike progress autonoomia ja kohalike poliitiliste organisatsioonide loomise suunas. Organisatsioonides jäi võim piiratuks. Erinevalt araabldest kasutasid juudid administratsiooni pakutud võimalust organiseerida endid kommuuniks, kus oleks juutide poolt valitud Assamblee, kes kaitseks juudi residentside huvisid. Sarnaseid läbirääkimisi Palestiinas peeti ka araablatega, et luua Moslemite Assamblee. 1922. aastal loodi Moslemite Kõrgem Nõukogu nende huvide kaitseks⁴². Seda juhtis Amin al-Hussein. Nõukogu oli tugeva majandusliku ja poliitilise baasiga.⁴³ Kuid peagi, 20-ndate lõpus, muutusid araablaste rahutused liiga suureks, olid inglased sunnitud araablaste loodud poliitilised organisatsioonid keelustama.⁴⁴

Iraagis oli olukord rahulikum, kuigi ka seelses piirkonnaski keskendus araablaste eliit pigem Inglismaa võimu lõpetamisele kui uute institutsioonide loomisele, et saavutada lõpuks tugev iraaklaste kontroll riigi üle. Esimene kriitika iraaklaste ja inglaste vahel ilmnes kuningavõimu küsimuses. Ingliseid pidasid parlamenti oma käepikenduseks parlamendis, araablased aga lootsid seda samaaegselt domineerida.⁴⁵ Lisaks loob kriitikat ka Inglismaa ja Iraagi leping, mis sõlmiti 1922. aastal. Lepingu kohaselt oli Inglismaa kohustus tagada Iraagis julgeolek ja kord ning soodustada majanduse ja

---

⁴⁰ Schäuble, Martin. Iisraellaste ja palestiinlaste lugu: Lähis-Ida konflikti käsitlevate kaartidega ja kronoloogiaga. Tallinn, 2012, lk. 15.

⁴¹ Smith, C. D., lk. 138.

⁴² The new Cambridge history of Islam. Volume 5, The Islamic world in the age of Western dominance. Edit. Francis Robinson. Cambridge, 2010, lk. 340.

⁴³ Pappe, I., lk. 85.

⁴⁴ Smith, C. D., lk. 138.

⁴⁵ Marr, P., lk. 27.

kultuuri arengut samal ajal edendades demokraatlikke institutsioone⁴⁶. Kuid 1924-ndal aastal loodud konstitutsioon ei suutnud end kehtestada, osalt seepärast, et iraklastele ei antud kunagi vastutust valitsuses ning osalt ka seepärast, et nad hakkasid pidama seda välise kontrolli ja manipulatsiooni vahendiks⁴⁷. Pelgalt esmamulje põhjal ning sõlmitud lepingute põhjal võib jääda mulje, et Iraak valitses end peamiselt ise. Reaalselt üritasid inglased aga end segada Iraagi asjadesse nii palju kui võimalik. Selleks löid inglased Iraagiga lepingulise suhte, et neutraliseerida Iraagi opositsiooni⁴⁸. Lepinguliste suhetega jäi Inglismaa kontrolli alla, lisaks sise- ja välispoliitika korraldamisele, Mosuli piirkonna Iraagi Naftakompanii, kus oli oma osalus ka Prantsusmaal, Ameerikal ja Hollandil⁴⁹.

1929-ndal aastal tulid inglismaal võimule leiboristid, kes teatasid, et nad toetavad Iraagi vastuvõtmist Rahvasteliitu 1932. aastal. 1930-ndal aastal ratifitseerisid Inglismaa ja Iraak Inglise-Iraagi lepingu, mille kohaselt Inglismaa tunnustab Iraagi astumist Rahvasteliitu 1932. aastal. Leping lõpetas küll Inglismaa mandaadi Iraagi üle, kuid see ei tähendanud veel inglaste sekkumise lõppu Iraagi poliitikasse – kaks sõjaväe baasi vabastati, kuid säilitati õigus kõikide Iraagi sõjaväe abivahendite üle ning sellele lisaks jäid kohapeale inglased nõunikud ja eksperdid. Vastutasuke treeniti Iraagi sõjaväge, anti sõjaväelist varustust ja pakuti tuge⁵⁰. Inglismaa Iraagi mandaadi haldamine kujunes Iraaklastel peaaegu täiesti iseseisvalt ning mandaadi lõpetamise vastu inglased ei võidelnud. Vaatamata mandaadi lõppemisele Inglismaal jäis siiski osaline kontroll Iraaki, kuid peamine valitsemisvõim riigis kuulus siiski iraklastele endile.

Palestiina mandaadi puhul inglased üritasid järgida mandaadi süsteemi, kuid arvestades Palestiina rahva olukorra keerukust, mille osaliseks kaasaaitajaks oli Inglismaa ise, ei olnud see võimalik. Probleemid Palestiinas on sügavalt juurdunud. Oma karakteri poolest on sealsed probleemid nii sotsiaalsed kui ka poliitilised. Palestiinast arusaamine ning sealse olukorra mõistmine nõuab laiahaardelisemat uurimist kui Inglismaa mandaadi konstitutsiooni tundmist.

---

⁴⁶ Klaassen, Olaf-Mihkel. Aasia ja Aafrika, 1918-1945 ning kontaktid Eestiga. Teine jagu. Tartu, 1990, lk. 32.

⁴⁷ Marr, P., lk. 28.

⁴⁸ Marr, P., lk. 26.

⁴⁹ Marr, P., lk. 21.

⁵⁰ Marr, P., lk. 33.

2. Peatükk Prantsusmaa

Prantsusmaa: välispoliitika enne maailmasõda ja selle ajal

1914-ndal aastal valitses veel Ottomani impeerium Lähis-Ida alasid. Enne 1914-ndat aastat, aga olid Prantsusmaa meresõitjad loonud tihedaid kulutuurilisi, majanduslikke ja religioosseid sidemeid Süüria, Liibanoni ja Palestiinaga. Sellest tulenevalt nõustusid türklased prantslaste silmapaistva positsiooniga Levant'i piirkonnas ning aktsepteerisid prantslastest ettevõtjaid sealses piirkonnas.⁵¹

Prantslaste positsiooni Lähis-Idas pandi esmakordselt proovile Esimese maailmasõja ajal. Itaalia kiiresti laienevad religioossed ordud, üritadasid ära kasutada Prantsusmaa loodud antiklerikaalset programmi, ähvardades prantslasi ilma jätta nende katoliikluse kaitsja positsioonist Lähis-Idas. Ühtlasi kasvas Saksamaa roll Anatooliast Põhja-Süüriani. Oht positsioonile oli muutumas prantslastele vastuvõetamatuks. Prantsusmaa peaminister Raymond Poincare teatas 1912-ndal aastal, et Süürias ja Liibanonis on prantslastel traditsioonilised huvid ja nad soovivad näha, et neid austatakse. Prantsusmaa Välisasjade Komitee eesistuja, Georges Leygues, nõustus, et kui Ottomani impeerium peaks lagunema, siis Prantsusmaa peaks saama domineerivaks jõuks Süürias, Liibanonis ja Palestiinas.⁵² Prantslased uskusid, et Lähis-Idas domineerimine tõstaks ka arvamust prantslastest Põhja-Aafrika prantsuse kolooniate seas, arvestades, et sealses piirkonnas domineerisid araablased. Samas võis sellele olla ka negatiivne tagasiside Põhja-Aafrikas elavate araablaste poolt, kui võtta arvesse mandaatalal rakendatava poliitika eesmärgi, mis erinesid asumaades ja protektoraatides rakendatavast poliitikast.

Kui Türgi astus 1914-ndal aastal maailmasõtta Saksamaa ja Austria-Ungari liitlasena, oli Venemaa enam kui valmis toetama Prantsusmaa ambitsioone Levantis, kuid Tsaari-Venemaa soovis vastutasu – kontrolli väina üle ning Konstantinoopoli üle.⁵³ Oli selge, et kui Prantsusmaa toetab Venemaad, toetavad venelased ka neid ning nende hilisemaid ambitsioone Lähis-Idas. Kuid Prantsusmaa ambitsioonid tekitasid venelaste seas küsimusi, et kuidas nad kavatsevad Lähis-Idas soovitud suurt maa-ala

---

⁵¹ Tanenbaum, Jan Karl. France and the Arab Middle East, 1914-1920. Transactions of the American Philosophical Society, New Series, Vol. 68, No. 7 (1978), pp. 1-50, lk. 5.

⁵² Tanenbaum, J. K., lk. 5.

⁵³ Tanenbaum, J. K., lk. 5.

valitseda – kas luues Araabia kuningriigi prantsuse protektoraadi all või annekteerides kogu piirkonna nii nagu nad seda tegid Alžeerias. Selge oli see, et prantslastel puudus idee, kuidas hallata soovitud piirkonda Lähis-Idas.⁵⁴

Venelased olid põhimõtteliselt nõus Prantsusmaa soovidega ning oli ainult üks asi, mis häiris Tsaari-Venemaad. Nimelt ei olnud nad nõus andma prantslastele kontrolli Palestiina üle. Esialgu jäid teineteise soovid tunnustamata, kuid hilisemalt jõuti sõjajärgse Lähis-Ida territoriaalse korralduse tunnustamiseni. Palestiina annekteerimine prantslaste poolt jäi küsitavaks.

Kuigi hiljem venelased andsid oma tunnustuse prantslastele, ei olnud prantslased suutnud viia oma vägesid Esimese maailmasõja hakul Levanti piirkonda. Arvati, et prantslaste suutmatus viia oma vägesid Süüriasse ja Liibanoni, annab inglastele võimaluse haarata võimu sealses piirkonnas.⁵⁵ Samas on see vastuoluline, sest prantslased ja inglased olid Esimeses maailmasõjas liitlased ning inglastel ei olnud mitte mingisugust kavatsust muuta Inglismaa ja Prantsusmaa suhted konfliktseks. Maailmasõja käigus oli Prantsusmaa Inglismaale samaaegselt arvestatavaim liitlane kui ka potentsiaalne vastane.

1915-ndal aastal saadeti Mark Sykes Inglismaalt uurima Lähis-Ida olukorda ning nad teatasid prantslastele, et Inglismaa vajab Vahemere ja India vahel ühendust ning, et Inglismaa plaanib pärast sõda võtta oma valdusesse Mesopotaamia koos Bagdadi ja Mosuliga⁵⁶. Hiljem ilmnes, et Mesopotaamia annekteerimine ei kergendaks liiklemist Vahemerest Indiani ning seepärast esitas Mark Sykes uue plaani prantslastele – Sharif Husseinile jääb Damaskus, inglastele ja prantslastele Ida-Süüria alad ning inglased saaksid veel lisaks Palestiina ja Venemaale jääks Jeruusalemm koos Pühade Paikadega. Kirjas oli veel, et prantslased saaksid luua Alexandretta piirkonnas oma protektoraadi.⁵⁷ Prantslaste reaktsioon inglaste plaanile oli negatiivne ning enam ei välistatud, et Süüria ja Palestiina küsimus võib saada nurgakiviks Inglise-Prantsuse suhetele. See oli ilmselge märk, et inglastel ja prantslastel tuleb pidada läbirääkimisi sõjajärgse Lähis-Ida territoriaalse korralduse loomiseks.

1916-ndal aastal sõlmisid Inglismaa ja Prantsusmaa salajase lepingu, Sykes-Picot lepingu, jagades sellega omavahel ära Türgi impeeriumi Lähis-Ida alad. Prantsusmaa

---

⁵⁴ Tanenbaum, J. K., lk. 6.

⁵⁵ Tanenbaum, J. K., lk. 6.

⁵⁶ Tanenbaum, J. K., lk. 7.

⁵⁷ Tanenbaum, J. K., lk. 8.

huvisfääri kuulusid praegused Süüria, Liibanon, osa Palestiinast ning osa Iraagist⁵⁸. Lepinguga said prantslased inglaste tunnustuse. Kriitika seisnes aga selles, et enne Sykes-Picot lepingu sõlmisit olid inglased andnud omapoolse toetuse Sharif Husseinile, et luua iseseisev Araabia riik, mis 1916-ndal aastal läks nüüd vastuollu sõlmitud salajase lepinguga. Kuigi inglased väidavad siinkohal, et Husseinile lubatud iseseisev Araabia riik, mis sisaldas endas Süüriat, ei puudutanud Prantsusmaa soovitud alasid, nagu Mersina ja Alexandretta alad Põhja-Süürias. Hilisemalt on teada, et prantslaste soovid Lähis-Idas olid laiahaardelisemad, kuid inglased väitsid 1915-ndal aastal, et nad ei olnud prantslaste plaanidest veel teadlikud.⁵⁹ Inglise üritasid läbirääkimistel arvestada nii Husseiniga kui ka Prantsusmaa huvidega, probleem seisnes aga selles, et prantslased ei olnud nõus loovutama Süüriat Sharif Husseinile. Viimaseks lahenduseks jäi, et Prantsusmaa sai kontrolli alade üle, nagu Süüria rannik Tyre linnast Alexandretta linnani ja Lõuna-Armeenia Sivast Dierbekirini. Inglisele seevastu jäi kontroll lepingu järgi alade üle Mesopotaamias Tekritist väinani ja Haifa⁶⁰. Prantsusmaale jäi piirkond A kaardil ning Inglismaale jäi piirkond B kaardil⁶¹. Läbirääkimised Lähis-Ida alade pärast ei olnud kaugeltki lõppenud. Mõni kuu hiljem, viitasid prantslased Sykes-Picot lepingule ning ütlesid kuningas Husseinile, et Prantsusmaa soovib kogu Süüria piirkonda, nii nagu Inglismaa plaanis võtta Bagdadi, kuid Hussein lükkas ettepaneku tagasi, sest ta plaanis ise valitseda Süüria ja Liibanoni aladel. Vaatamata prantslaste algse soovi tagasilükkamisele, pakkus Hussein prantslastele võimalust toetada sõjajärgse Süüria arengut. Läbirääkimised kokkuvõttes olid asjatud ning ei viinud prantslaste soovitud tulemuseni.⁶²

Prantslased Pariisi rahukonverentsil

Peagi Esimene maailmasõda lõppes ning Ottomani impeerium oli lagunenu sõja käigus, jättes Türgi Lähis-Ida provintside saatuse lahtiseks ja ühtlasi oli tühistatud

---

⁵⁸ Vaata kaart 1, lk. 29.

⁵⁹ Tanenbaum, J. K., lk. 9.

⁶⁰ Duggan, Stephen P. The Syrian question. The Journal of International Relations, Vol. 11, No. 4 (Apr., 1921), pp. 571-588, lk. 577.

⁶¹ Vaata kaart 1, lk. 29.

⁶² Tanenbaum, J. K., lk. 17.

1916-ndal aastal sõlmitud Sykes-Picot leping, mis andis prantslastele uue võimaluse Lähis-Ida alade saamiseks.

1919-ndal aastal Pariisis nõustusid liitlased ettepanekuga, et endised Türgi provintsid Lähis-Idas vajavad administratiivset ja poliitilist järeleaitamist mandaatvõimult kuni need riigid on majanduslikult ja poliitiliselt arvestatavad ning suudavad funktsioneerida iseseisvalt. Kuna mandaadi kohad olid lahtised, pakkusid prantslased end Kiliikia, Süüria ja Liibanoni haldajateks. Siinkohal tõid nad välja, et nad on katoliikluse kaitsjad Lähis-Idas, ning et neil on juba sajandeid kestvad suhted nende aladega.

Kuid mitte kõik prantslased ei näinud mandaati positiivses valguses – Süüria, Liibanon ja Kiliikia olid multietnilised ja- religioossed piirkonnad, kardeti, et nende haldamise pärast peagi hakataks Rahvasteliidule kritiseerima Prantsusmaad, mis tähendaks suurt rahvusvahelist häbi. Pealegi arvati, et Süüria ja Kiliikia piirkondade haldamine pole sugugi prantslaste huvides, nende huvi oli kaitsta katoliiklasi Lähis-Idas.⁶³ Peamised toetajad olid Liibanoni katoliiklased ning Kiliikia, Liibanoni ja Süüria haldamise tagajärjeks oleks prantslaste lähedased poliitilised suhted Liibanoniga. Kiliikia ja Süüria pakkusid küll majanduslikke võimalusi, kuid Prantsusmaa ei suudaks kunagi neid piirkondi üles luua. Selle asemel paneksid prantslased suure summa sõjaväelisele jõule, et toetada okupatsiooni armeed Kiliikias ja Süürias, eesmärgiga hoida vahele kurdide, türklaste, araablase ja armeenlaste vahel⁶⁴.

Prantsusmaa inimjõudu, kapitali ning energiat oleks vaja olnud mujal. Reaalselt enne igasugust uute alade ülevõtmist, tulnuks prantslastel pigem keskenduda Põhja-Aafrika asumaade poliitikale ja majandusele. Vastasel korral võinuks juhtuda, et Põhja-Aafrika asumaadele tekitab rohkem pahameelt Lähis-Ida ning prantslaste pidev tähelepanu sealsetele araablasele.

1919-ndal aastal said Ameerika president Woodrow Wilson, Prantsusmaa välisminister Stephen Pichon, Inglismaa peaminister Lloyd George, Briti impeeriumi kuberner Edmund Allenby ja Prantsusmaa peaminister George Clemenceau kokku, et esmakordselt arutada Süüria küsimust⁶⁵. Stephen Pichon taotles Süüria mandaadi andmist Prantsusmaale, toetudes 1916-ndal aastal sõlmitud Sykes-Picot lepingule,

---

⁶³ Tanenbaum, J. K., lk. 27.

⁶⁴ Tanenbaum, J. K., lk. 27.

⁶⁵ Tanenbaum, J. K., lk. 28.

kuigi oli otsustatud, et leping tühistatakse. Lepingule toetudes väitsid nad, et neil on õigus Süüriale ja Liibanonile. Inglased aga seepeale väitsid, et prantslased on lepingust valesti aru saanud – lepingu kohaselt taotlesid prantslased mandaati Liibanoni üle. Üleüldse lepingut arvestades kiitsid prantslased 1916-ndal aastal heaks ka Araabia riigi loomise idee Sharif Hussein poolt. Lloyd George oli täielikult Prantsusmaa ülemvõimu vastu Süürias ning toetas pigem Feisali iseseisva Süüria valitsejana, sest kui inglased tunnustaksid Prantsusmaa mandaati Süüria üle, oleks see inglaste lubaduste murdmine araablaste ees.⁶⁶ Prantsusmaa delegatsioon märkis koheselt, et nendel ei olnud mingit tegemist Inglismaa lubadustega Sharif Hussein ees. Kuid vaatamata sellele, et prantslastel polnud mingit tegemist lubadustega araablastele, teadsid kõik, et kui Prantsusmaa saaks mandaadi Süüria üle, vallandaks see araablaste seas mitmeid ülestõuse ning viimaks võib mõjutada ka teisi Lähis-Ida alasid, nagu Palestiina või Mesopotaamia. Lisaks tekitas rahukonverentsil pahameelt, et prantslased ei võtnud mandaadi süsteemi tõsiselt. Nad nõustusid mandaadiga Liibanoni ja Süüria üle seepärast, et nad arvasid, et kolonial ja mandaadil ei ole mingit reaalselt vahet.⁶⁷

Inglismaa ja Prantsusmaa ei suutnud kuidagi jõuda omavahelisele kokkuleppele. President Woodrow Wilson pidi sekkuma. Ta märkis, et Tsaari-Venemad, kes algselt kuulus ka lepingu osapoolte hulka, enam ei eksisteeri ning seega loetakse Sykes-Picot leping tühistatuks.⁶⁸ Läbirääkimised Inglismaa ja Feisaliga ei tahtnud Pariisis lahendust leida, kuni prantslased hakkasid kasutama inglaste vastu sama taktikat, mida inglased nendegi vastu kasutasid – kuna prantslased ei saanud toetust Süürias võimu haaramiseks, otsustasid prantslased avaldada vastupanu Inglismaa soovile saada mandaat Mesopotaamia üle. Nad väitsid, et kui inglased saavad mandaadi Mesopotaamia üle, siis miks ei peaks ka nendel see võimalus avalduma Süüria näol. Prantslaste probeelmid jätkusid ka tulevase Süüria kuninga Feisaliga, kes ei olnud nõus Prantsusmaa mandaadiga ning samuti ei olnud nõus prantslased ka tunnustama Feisali Süüria kuningana. Viimaks 1920-ndal aastal, San Remo konverentsil, garanteeriti prantslastele mandaat Süüria ja Liibanoni üle. Süüria tunnustamine osana Prantsusmaa mandaadist tähendas, et kõik tulevased sündmused Süürias on

---

⁶⁶ Tanenbaum, J. K., lk. 28.

⁶⁷ Crozier, A. J., lk. 493.

⁶⁸ Tanenbaum, J. K., lk. 28.

Prantsusmaa kontrolli all, kaasarvatud suhted Feisaliga.⁶⁹ Süürlased aga olid pettunud San Remo konverentsi tulemuses, sest nad lootsid saavutada iseseisvat riiki kuningas Feisali juhtimisel. Prantslastest mandaatametnikud olid araablaste jaoks vastuvõetamatud ning on öeldud, et kui Süüria mandaat luuakse, eelistaksid süürlased näha haldajatena Ameerika Ühendriike. Seda võib-olla seetõttu, et Ameerika Ühendriikide välispoliitika pärast maailmasõda oli endiste impeeriumide alt vabanenud territooriumide iseseisvumise suhtes soosivam, kui teised suurriigid. Näitena võib tuua armeenlased, kes otsisid ameeriklaste toetust Armeenia Vabariigile pärast maailmasõja lõppu. Euroopa riigid meelsamini nägid Ühendriike haldamas Armeenia mandaati, kui lasid sel iseseisvuda. Ameeriklased aga ei tahtnud sellist kohutust võtta ning nad oli selle vastu. Rahukonverentsil ei jäänud muud üle kui tunnustada Armeenia Vabariiki, millele andis omapoolse tunnustuse ka Ameerika Ühendriikide valitsus, lootuses, et armeenlased suudavad luua õigusriigi.⁷⁰

Mandaadi kehtestamine Süürias

Pärast San Remo konverentsi olid prantslastel vabad käed sobiva poliitika läbiviimiseks mandaataladel. Kindral Gouraud'ist sai Prantsusmaa mandaatalade eest vastutav isik, mis tähendas, et mandaatalade administratiivse korraldusega tegeles tema⁷¹.

Korrapärase administratiivse korralduse loomiseks julgustasid Pariisis asuvad prantslased Gouraud suurendama Prantsusmaa sõjaväelist kohaolekut Süürias, selleks, et kindlustada Prantsusmaale nende autoriteet. Ühtlasi hakati kujundama Süüria poliitilist kaarti ning mõtlema ideedele, mida teha Levanti piirkonnaga. Prantsusmaa positsioonile Süürias ei järgnenud rahvusvahelisel areenil positiivset muutust. Damaskuses oli veel 1920-ndal aastal võimul Sharifi valitsus, eesotsas Feisaliga, keda prantslased kukutada soovisid. Feisali elimineerimise põhjuseks tõid prantslased, et Feisal käitub tänamatult Gouraudi modernse poliitika suhtes ning, et prantslased ei pea seda enam kannatama. Samuti lisati, et Feisal ei saa olla samaaegselt Hijazi

---

⁶⁹ Eldar, Dan. France in Syria: The Abolition of the Sharifian Government, April-July 1920. Middle Eastern Studies, Vol. 29, No. 3 (Jul., 1993), pp. 487-504, lk. 488.

⁷⁰ The United States and Armenia. Advocate of peace through justice, Vol. 82, No. 6 (JUNE, 1920), pp. 211-215, lk. 214.

⁷¹ Eldar, D., lk. 489.

kuningas, pan-arabianismi liikumise soosia ning Süüria prints Prantsusmaa mandaadis. See tekitab palju konfliktseid situatsioone prantsuse sõdurite, araabia jõukude ning türklaste jõukude vahel.⁷² Feisal esitas vastukaaluks väite, et prantslased ei pööra tähelepanu Süüriale kui tervikule, vaid vaatlevad Süüriat kui araabia keelt rääkivate rahvaste territooriumit, arvestamata selle multietnilisusega ning lisas, et ta ei ole nõus tegema koostööd prantslastega, juhul kui nad ei tunnista Süüriat iseseisva riigina. Siinkohal rääkis mandaat prantslaste kasuks, sest oli ju mandaat loodud selleks, et tunnistada Süüria iseseisvust, kuid hetkel, mil nad on valmis iseseivalt oma riiki juhtima.

Feisali tugev vastumeelsus muutis prantslased ärevaks ning nõudis neilt edaspidiselt prantsuse armee suurendamist Süürias. Prantsusmaa väike sõjaline jõud Süürias võis esile kutsuda arvamuse, et Prantsusmaa aktsepteerib oma armee väljaviimise soovi Levanti piirkonnast⁷³. Ühtlasi annaks suurem sõjaline julgeolek võimaluse luua Liibanonis autonoomia, mis neil juba mõnda aega meelel püsis.

Prantslaste ja Feisali vastumeelsus viisid viimakse sõjalise kokkupõrkeni. Feisal okupeeris Damaskuse ning kutsus Damaskuse ümber olevaid piirkondi prantslaste vastu mässu avaldama. Prantslased suutsid küll oma vägedega lüüa Feisali Damaskusest välja, kuid konfliktile lahendust ei leitud. Suurema sõjalise konflikti ärahoidmiseks Süürias sekkus Inglismaa, pakkudes Feisalile Iraagi kuninga tiitlit. Kuningas Feisal võttis selle vastu. Sellega kergendasid inglased Prantsusmaa seisut Süürias oluliselt. Suurem osa Feisali toetajatest suundus koos temaga Iraaki. Süüria olles nüüd täielikult prantslaste päralt, andis neile vabad käed igas valdkonnas.

Liibanoni loomine ning mandaatalade administratiivkorraldus

1920-ndal aastal löid prantslased Suur-Liibanoni, millega jagati Süüria geograafiliselt mitmeks enklaaviks. Suur-Liibanoni territooriumi alla kuulusid ranniku äärsed linnad, nagu Tripoli, Beirut, Tyre ja Sidon, Jabal Amil lõunast ning Bekaa org idast⁷⁴. See on ala, kus asub ka tänapäeva Liibanon.⁷⁵ Geograafiline ümberjagamine oli strateegiliselt oluline Liibanonis elavatele maroniitidele. Nimelt otsisid nad endile võõrriigi tuge,

---

⁷² Eldar, D., lk. 489.

⁷³ Eldar, D., lk. 490.

⁷⁴ Vaata kaart 3, lk. 31.

⁷⁵ Hussein, Sirriyeh. Lebanon: dimensions of conflict. Adelphi Papers, autumn 1989, lk. 3.

kes kindlustaks nende julgeoleku ja heaolu. On arvatud, et maroniitidest kristlased, kes elasid Liibanoni aladel, avaldasid prantslastele survet, et loodaks vanadest foiniikia linnadest ja aladest koosnev, Süüriast eraldi, piirkond.⁷⁶ Liibanonlased nägid prantslaste võimuse pigem positiivset poolt, uskudes, et nad suudavad Liibanoni ühiskonda moderniseerida⁷⁷.

1926-ndal aastal võeti Liibanonis vastu konstitutsioon, millega deklareeriti Liibanoni sisemist autonoomiat. Konstitutsiooni kohaselt sai Suur-Liibanonist Liibanoni Vabariik.⁷⁸ Vabariik sai omale prantsuse trikolooriga lipu, kus keskel valgel osal on seeditriip ja lisaks võeti kasutusele ametliku keelena prantsuse keel araabia keele kõrval. Valitsemiseski viidi läbi mõningad muudatused: loodi senat, kus asusid regioonide ja sektide esindajad, kuid senat kaotati umbes aasta hiljem ning alles jäi kahekojaline parlament, mida alates 1929-ndast aastast hakati valima sekretariaadi tasandil. Nende võim jäi piiratuks.⁷⁹ Kardeti, et on loodud liiga tugev Liibanon ning nende valitsemist on vaja piirata, vastaselkorral prantslaste endi kontroll nõrgeneb. Seepärast püüti Liibanoni iseseisvat valitsemist piirata. Ei olnud saladus, et prantslased lubasid Liibanoni piirkonnas maroniitide ülemmõju, mis oli neile kasulik, sest on teada, et prantslaste mandaadi suurimad toetajad on maroniitidest kristlased.⁸⁰ Maroniitide domineerimine näis moslemitele tugeva prantslaste vastuseisuna nende suhtes ning tekitas juurde usupingeid kristlaste ja moslemite vahel. Süürias vastupidiselt Liibanonile domineerisid moslemid, kristlased moodustasid vähemuse. Usuga seotud probleemid üldiselt ei olnud niivõrd aktuaalsed. Liibanoni puhul seevastu pidid prantslased arvestama multireligioossusega ning vastavalt sellele liberaliseerima oma poliitikat.

Lahendusena kristlaste ja moslemite probleemile, pakuti välja idee, muuta Tripoli linn "vabaks linnaks", mis jääks Prantsusmaa administratsiooni alla. Linna kristlastest elanikele antaks Liibanoni kodakondsus ning moslemitele Süüria kodakondsus. Lõuna-Liibanonile taheti sarnaselt Alawite riigile anda autonoomsus. Ülejäänud riik moodustaks vähendatud Liibanoni, kuid tugeva kristlaste enamusega.⁸¹ Prantslased

---

⁷⁶ Mackey, Sandra. Lebanon: a house divided. New York ; London, 2006, lk. 106.

⁷⁷ Raphaeli, N. Development planning: Lebanon. The Western Political Quarterly, Vol. 20, No. 3 (Sept., 1967), pp. 714-728, lk. 715.

⁷⁸ The government and politics of the Middle East and North Africa. Fourth edition. Edit. by D. E. Long, B. Reich. Boulder, Colo.; Oxford, 2002, lk. 200.

⁷⁹ Traboulsi, Fawwas. A history of modern Lebanon. London; Ann Arbor, 2007, lk. 90.

⁸⁰ Hussein, S., lk. 4.

⁸¹ Traboulsi, F., lk. 91.

leidsid siiski teistsuguse lahenduse, nad otsustasi Liibanonis korraldada riigipea valimised, mis kukkusid läbi ning mis viis konstitutsiooni tühistamiseni ning parlamendi laialisaamtamiseni prantslasest ülemkomissari poolt.⁸² Prantslaste reaktsioon ei olnud imekspandav, nende eesmärk Liibanonis ja Süürias oli hoida neid territooriume oma võimu alla, et kasutada neid vastavalt oma huvidele.

Tulles tagasi Süüria juurde. 1920-ndate alguses toimus Süürias mitmes piirkonnas rahutusi. Süürlased tundsid, et prantslaste võim on rõhuv: käibele võeti prantslaste raha, kohustuslikuks sai Prantsusmaa hümnid laulmine. Kibestunud süürlased rõhusid prantslaste omakasupüüdlikule valitsemisviisile ning nii saavutasid nad üha kasvavat prantslaste vastast poolehoidu Süüria elanike seas.⁸³ Suurim prantslaste vastane ülestõus Süürias leidis aset 1925-1926, mida tuntakse Druuside ülestõusuna. See sai alguse Druusiast, kus tekkis rahulolematust prantslaste administratsiooni suhtes, ning mis viis Damaskuse okupeerimiseni. Seda perioodi peetakse Süüria ajaloos musteimaks.⁸⁴ Araabia rahvuslased kasutasid seda võimalust ning liitusid druusidega, et vabastada Damaskus prantslastest. Vaatamata tugevale araablase vastupanule, õnnestus prantslastel ülestõus maha suruda.⁸⁵ Järgnevad aastad kujunesid Süüria poliitilise raamistiku väljatöötamiseks.

1928-ndal aastal valiti Süüria Asutav Kogu, kelle peamiseks ülesandeks oli välja töötada konstitutsioon. Konstitutsiooni väljatöötamisel tekkisid nii ülemkomissaril kui Asutaval Kogul oma nõudmised. Konstitutsiooni oli lisatud 6 artiklit, mis ülemkomissari arvates avaldasid ohtu Prantsusmaa võimule Süürias ning ülemkomissar käskis Asutaval Kogul need konstitutsioonist välja jätta. Kuid Asutav Kogu, üritades näidata oma tugevust, ei olnud nõus tegema kompromisse. Seepeale saadeti Kogu laiali.⁸⁶ Siinkohal tekib taaskord vastuolulisus prantslaste administreerimisel ja mandaadi ideel – idee baseerus mandaadi ja mandaatvõimu teostava riigi koostööl, mille käigus Prantsusmaa peaks õpetama Süüria ja Liibanoni ühiskondi ning aitama neil areneda vastavalt oma võimetele.

1930-ndal aastal avaldas ülemkomissar oma versiooni konstitutsioonist, mis põhines Asutava Kogu konstitutsiooni põhimõtetel, kuid ei sisaldanud prantslasi ohustavaid

---

⁸² Traboulsi, F., lk. 91.

⁸³ The government., lk. 228.

⁸⁴ George Antonius. Syria and the French mandate. International Affairs, Vol. 13, No. 4 (Jul.-Aug., 1934), pp. 523-539, lk. 528.

⁸⁵ The government., lk. 229.

⁸⁶ The government., lk. 229.

artikleid⁸⁷. Konstitutsiooni väljakuulutamist hakkasid süürlased seostama mandaadi lõppemisega, millel tegelikult ei olnud sellega mingit seost. Süürlaste arvamus tugines ülemkomissari teadaandel, kus ta väidab, et kavatseb konstitutsioonile kohaselt läbi viia kahekojalise parlamendi seaduslikud valimised, kus saadikutekoda paneb kokku valitsuse ning valis Süüriale riigipea.⁸⁸

Konstitutsioon ja taas tekkinud lootused iseseisvusele panid prantslasi ja süürlasi omavahel kokkusaamisi korraldama, et arutada Süüria tuleviku plaane. 1936-ndal aastal prantslaste ja süürlaste omavahelised läbirääkimised kulmineerusid Prantsuse-Süüria lepinguga, mis mitte ainult ei eeldanud, et Süüria saab iseseisvaks kolme aasta möödudes. Leping deklareeris, et rahvusvahelised asjaajamised, mille olid prantslased üle võtnud, saavad olema seotud Süüria valitsusega, kui ta on kinnitanud oma suveräänsuse.⁸⁹ Mandaadi mõte Süürias hakkas tasapisi vilja kandma kuni tuli taaskord prantslaste poolne tagasilöökk. Nimelt Pariisis tuli võimule konservatiivne valitsus, kes oli Prantsuse-Süüria lepingu ratifitseerimise vastu. Uus valitsus leidis, et Prantsusmaa ei peaks hülgama oma poliitilisi ja sõjalisi huvisid Süürias.⁹⁰ Samaselt käitusid prantslased Liibanonis, sõlmides nendega 1936-ndal aastal Süüriaga analoogilise lepingu, deklareerides, et Liibanon saavutab iseseisvuse ning Prantsusmaale jääks ainult õigus kasutada oma relvajõude Liibanonis rahvusvähemuste kaitseks.⁹¹ Nii samuti jäi Liibanoni leping ratifitseerimata. Siinkohal on hästi näha, kuidas Prantsusmaa valitsus töötas täielikult vastu mandaadi printsiibile. Süüria ja Liibanoni mandaadi hoidmine tugevalt prantslaste võimu all Vichy valitsuse ajal, andis Saksamaa õhuväele võimaluse kasutada Süüria õhuruumi ning lennuväljasid. Prantslased olles sakslaste võimu all Süürias, lasid end ära kasutada. Inglased teisalt arvasid, et sakslased püüavad nii avaldada mõju Süüriale ja Iraagile, pöörates neid Inglismaa vastu.⁹² Olukord nõudis kohest Inglismaa sekkumist Lähis-Idas, et lõpetada sakslaste surve.

Liibanon iseseisvus Prantsusmaa mandaadi alt 1943-ndal aastal, kuid prantsuse väed tõmbusid välja alles 1946-ndal aastal. Süüriast, vastupidiselt Liibanonile, ei loobunud

---

⁸⁷ The government., lk. 229.

⁸⁸ George, A., lk. 530.

⁸⁹ Melki, James. A. Syria and the State Department 1937-47. Middle Eastern Studies, Vol. 33, No. 1 (Jan., 1997), pp. 92-106, lk. 92.

⁹⁰ Melki, J. A., lk. 93.

⁹¹ Klaassen, Olaf-Mihkel. Aasia ja Aafrika ajalugu, kontaktid Eestiga, 1918-1945. Kolmas jagu. Tartu, 1990, lk. 34.

⁹² Melki, J. A., lk. 95.

prantslased nii kergelt. Pärast Vichy valitsuse kapituleerumist Süürias, 1941. aastal, jäid Süüriasse Vaba Prantsusmaa väed, kes toetasid Süüria iseseisvumist.⁹³ 1946-ndaks aastaks olid prantslaste väed välja aetud Süüriast rahvuslaste ning inglaste poolt, jättes võimu varasemalt loodud Süüria valitsuse kätte. Nii lõppes Prantsusmaa mandaatvõim Süürias ja Liibanonis ning see tegi neid murelikuks. Murelikkust tekitasid välismaalaste õigused Süürias ja Liibanonis pärast mandaadi lõppetamist. Vabatahtlikult alistumine ei pakuks piisavalt rahuldust. Leping annaks välismaalastele vajalikud garantiid mingiks perioodiks pärast mandaadi lõppemist.⁹⁴ Prantslased võisid olla mures väliskodanike, eelkõige Lähis-Idas elavate prantslaste õiguste pärast, kuid ei ole võimalik välistada, et murelikkus võis tuleneda prantslaste edaspidisest võimetusest sekkuda Süüria ja Liibanoni sise- ja välisasjadesse, kaotades nii igasuguse kontrolli ja sõjavälised baasid Lähis-Idas.

---

⁹³ Melki, J. A., lk. 95.

⁹⁴ Hales, James C. Some legal aspects of the Mandate System: Sovereignty: Termination and Transfer. Transactions of the Grotius Society, Vol. 23, Problems of Peace and War, Papers Read before the Society in the Year 1937, pp. 85-126, lk. 116.

Kokkuvõte

Pariisi rahukonverentsil pandi paika maailmasõjajärgne korraldus. Konverentsi käigus loodi mandaatsüsteem. Süsteemi eesmärk oli aidata luua riiklust aladel, kus see ei olnud täielikult välja kujunenud. Süsteemi ülesanne oli mandaatalade poliitliste ja majanduslike institutsioonide ning ühiskonna moderniseerimine, seni kuni hallatav territoorium suudab iseseisvalt toimida.

Süsteemi loomise vajalikkust nägid lääneriigid. Leiti, et impeeriumide alt vabanevad territooriumid vajavad lääne tuge riikluse välja töötamiseks. Mandaatsüsteemi peeti selleks sobivaks, sest kaasaegsele ühiskonnale ei peetud enam kohaseks riike omavoliliselt okupeerida. Hiljem selgus, et mandaatalade haldamine ei kujunenud täielikult kooskõlas Pariisis paika pandud printsiipidega. Lääne suurriigid kasutasid mandaatsüsteemi eeskätt iseenda huvides. Sellest tekkisid lahkkelid ning mandaatalade korrektne haldamine lääne suurriikide poolt jäi küsitavaks. Mandaatsüsteemi puhul on arvatud, et tegemist oli varjatud kolonialismiga, sealhulgas üritasid inglased mandaataladel rakendada Briti India koloniaalmudelit.

Mandaatsüsteem eeldas eelkõige koostööd rahva ja mandaatvõimu vahel. Selleks oli vajalik tagada hallatava maa rahva usaldus võimu suhtes. Lähis-Ida aladel oli seda raske teostada. Juba süsteemi kehtestamise eel oli kohaliku elanikkonna vastumeelsus nii tugev, et sellisel kujul, nagu mandaatsüsteem ette nägi, ei olnud võimalik seda rakendada. Süürias suurendas vastupanu veelgi prantslaste pidev investeerimine sõjalisse kohaloleku tugevdamisesse. Inglismaa Palestiina aladel ei olnud vastupanud tingitud nii väga inglaste võimutsemisest kui pigem kohalike omavahelisest konfliktidest – juudid ja araablased ei aktsepteerinud teineteist.

Suurriigid ei andnud mandaataladel elavatele rahvastele kuigi palju võimalusi riigi administratiivkorraldusest osavõtmiseks. See oli põhjuseks, miks araablaste rahutused ei vaibunud. Rahutuste tagajärjel olid mandaatvõimud sunnitud läbi viima muudatusi ning kaasama rohkem kohalikke valitsemisse. Alles siis hakati pöörama enam tähelepanu kohalike huvidele. Mõningal juhul haldaja ning mandaatalal elava rahva huvid kattusid. Näiteks prantslaste püüd säilitada kristluse mõju Lähis-Idas, töötas sealsete kristlaste kasuks. Inglastel taolised huvid puudusid, nad olid konsentreerunud poliitliste liitlaste otsimisele ning kasumi teenimisele, nemad kontrollisid pigem naftaga seotud tegevusi.

Esiialgu püüdsid suurriigid mandaataladel kõike kontrollida. Seda tehti määrates juhtivatele kohtadele nende poolt valitud isikud. Hiljem hakati hallatavatel territooriumidel looma üha enam riiklikke institutsioone, kuhu kaasati ka kohalikke. Samas võisid kohalikud ise mandaatvõimu toetades saavutada teatud eelisseisundi või privileegi. Selline suhtumine oli omane eelkõige Prantsusmaa mandaatalade administratiivkorraldusele, inglased üritasid kaasata valitsemisse kõiki osapooli. Nad uskusid, et selle tulemusena nii etnilised kui religioossed suhted stabiliseeruvad ning tasakaalustuvad, kuid ilmselgelt oli sarnane tasakaal ebapüsiv.

Olukorra pingestumisel tundus suurriikidele, et teatud aladele on antud liigselt võimu. Sel juhul tühistati juba kehtiv konstitutsioon ning seejärel keelustati poliitlised institutsioonid, et mitte kaotada kontrolli kogu riigi ning rahva üle. Kuigi mandaat nägi ette riikide iseseisvumist ning arenemist suurriigi käe all, läbi nende õpetuste ja juhendamise, kaldusid suurriigid pigem minema võimu täieliku monopoliseerimise teed. See muutis mandaatvõimude valitsemise küsitavaks – kas oli tegemist mandaatalade iseseisvust soosiva lahendusega või töötas kogu mandaatsüsteem riikide iseseisvumise vastu?

Inglismaa ja Prantsusmaa administratiivkorraldus neile kuulunud mandaataladel oli peamiselt nende endi huve soosiv. Mandaataladel elavate rahvaste huvidele vastatvalt administreerimine oli kohati juhuslik ning tingitud kõrvalistest sündmustest. Mandaatalal elava rahva huvidele vastav käitumine oli reeglina möödapääsmatu vajadus.

Summary

Administration of Mandated Territories at the Example of Middle East

The Treaty of Versailles determined the post-war world order by applying a new international system, while drawing more attention to new aspects in the world which would help to assure peace. To guarantee peace and security, League of Nations was created so that international disagreements could be solved peacefully. At the same time, the question of independence of the peoples from collapsed empires was considered important. The United States played an important part here. The reluctance to imperialism and annexing of the American president Woodrow Wilson in 1917, which was associated with Bolsheviks publishing secret contracts, started to have an important role in England's politics when thinking about post-war colonies. Wilson's vision of colonies in the future was defined in the beginning on 1918 in his Fourteen Points; it supported open-mindedness, and absolutely impartial adjustment of all colonial claims. The main question remained, whether colonies stay under international supervisory system. By the end of Paris Peace Conference, it was agreed to apply the mandate system to all German and Ottoman territories which were outside of Europe. System was created to avoid direct annex by European officials as it was opposed by the United States, and also because some societies, which were previously officially a part of the Ottoman Empire, had reached a point where they were ready to develop statehood. For that reason, they should be helped by a mandate until they are ready to be independent. It was also noticed that in case of a mandate, the local communities' interests have to be considered.

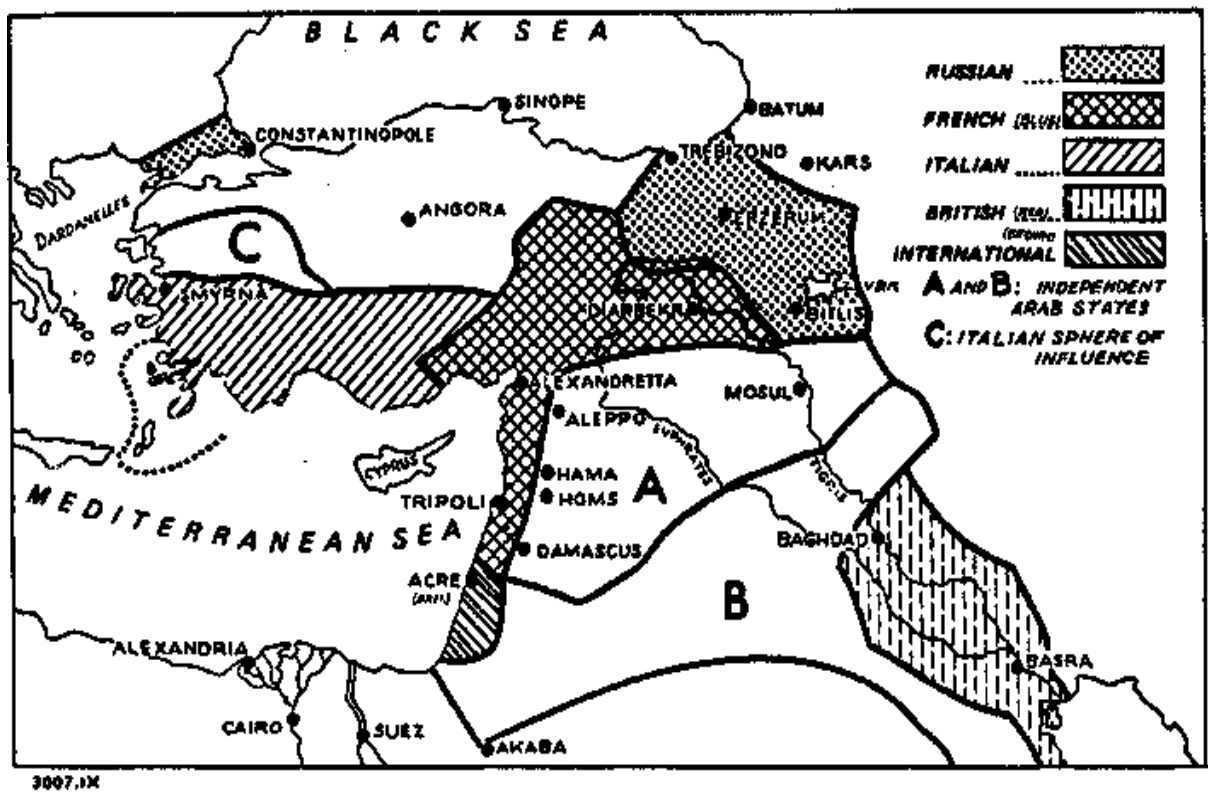
During San Remo conference in 1920, England and France were given control over mandates in Middle East, which meant that it was England and France's mission to help the countries of Middle East reach independent statehood. The goal was to help, but at first it seemed, that this was not planned by the English and French. In some cases, it is mentioned that the behaviour of the English and the French was opposite to the intentions of the mandate system, and did not take the interests of local communities into consideration. For what extent the English and French acted according to the mandate principles declared in Paris is questionable. Articles have mentioned that the case of Middle East is actually a case of hidden colonialism.

At first larger countries tried to control everything on mandated territories. This was done by assigning selected people to leading positions. Later they established more and more national institutions on administered territories in which locals were also included. At the same time, locals had the opportunity to achieve a certain advantage or privilege by supporting mandate power. That type of attitude was especially characteristic to French mandated territories' administrative arrangement; the English tried to include all parties in reigning. They believed that this would result in stabilising and balancing both ethnical as well as religious relationships, but evidently that kind of balance was not permanent.

When tension increased, larger countries felt as if some areas have been given too much power. In that case the operative constitution was cancelled, and after that political institutions were prohibited; it was done to avoid losing control over the whole country and nation. Although mandate was intended to bring independence and development by the help of powerful countries through their teachings and guidance, the countries went for the total monopolisation of power. This made reigning through mandate power questionable – is it a solution which supports independence of mandated territories or did the whole mandate system work against becoming independent?

The administrative arrangement of England and France on their mandated territories was mainly in their own interest. Considering the interests of the peoples from mandated territories was somewhat coincidental and caused by irrelevant events. Behaviour which corresponded to the interests of people from mandated territories was usually an unavoidable necessity.

Lisad
K kaart 1

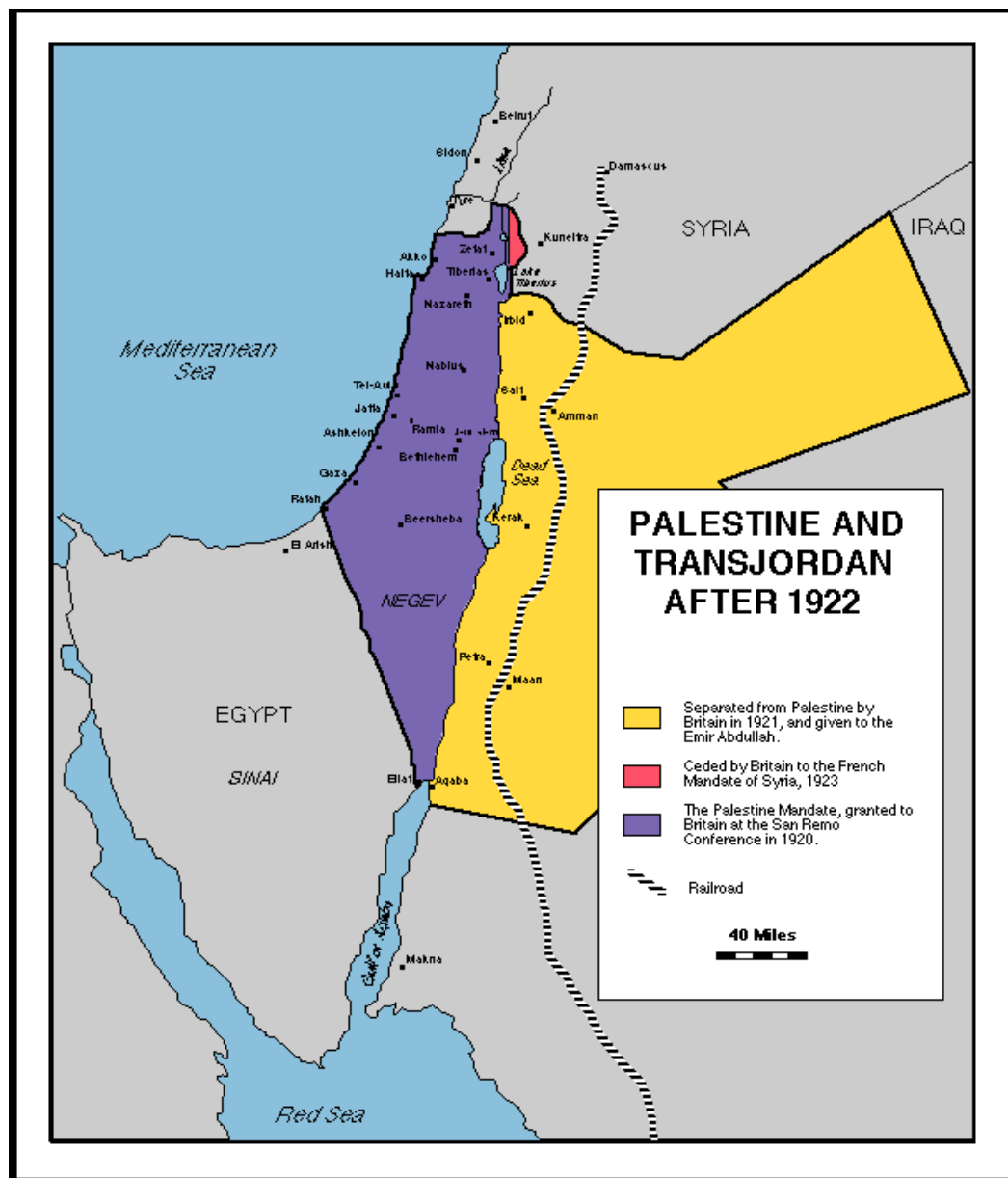

Sykes-Picot lepingu järgne Lähis-Ida territooriumide jaotus.

Allikas:

<http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsourc/History/SykesPicotMap1916.html>

Kaart 2

Palestiina jagamine Trans-Jordaniaks ja Palestiinaks.

Allikas: <http://www.dartmouth.edu/~gov46/pal-transjrdn-1922.gif>

Kasutatud kirjandus

- Cleveland, William. A history of the modern Middle East. Boulder, Colo.; Oxford, 2000.
- Crozier, Andrew J. The establishment of the Mandates System 1919-25: some problems created by the Paris Peace Conference. *Journal of Contemporary History*, Vol. 14, No. 3 (Jul., 1979), pp. 483-513.
- Duggan, Stephen P. The Syrian question. *The Journal of International Relations*, Vol. 11, No. 4 (Apr., 1921), pp. 571-588.
- Gelvin, L. James. The modern Middle East: a history. New York; Oxford, 2005.
- George Antonius. Syria and the French mandate. *International Affairs*, Vol. 13, No. 4 (Jul.-Aug., 1934), pp. 523-539.
- The government and politics of the Middle East and North Africa. Fourth edition. Edit. by D. E. Long, B. Reich. Boulder, Colo.; Oxford, 2002.
- Eldar, Dan. France in Syria: The Abolition of the Sharifian Government, April-July 1920. *Middle Eastern Studies*, Vol. 29, No. 3 (Jul., 1993), pp. 487-504.
- Hales, James C. Some legal aspects of the Mandate System: Sovereignty: Termination and Transfer. *Transactions of the Grotius Society*, Vol. 23, Problems of Peace and War, Papers Read before the Society in the Year 1937, pp. 85-126.
- Hussein, Sirriyeh. Lebanon: dimensions of conflict. *Adelphi Papers*, Autumn. Oxford; Brassey, 1989.
- Klaassen, Olaf-Mihkel. Aasia ja Aafrika, 1918-1945 ning kontaktid Eestiga. Teine jagu. Tartu, 1990.
- Klaassen, Olaf-Mihkel. Aasia ja Aafrika, 1918-1945 ning kontaktid Eestiga. Kolmas jagu. Tartu, 1990.
- Laquer, Walter. Zionism and its Liberal Critics, 1896-1948. *Journal of Contemporary History*, Vol. 6, No. 4 (1971), pp. 161-182.
- Levene, Mark. Nationalism and its alternatives in the international arena: the jewish question at Paris, 1919. *Journal of Contemporary History*, Vol. 28, No. 3 (Jul., 1993), pp. 511-531.

- Mackey, Sandra. Lebanon: a house divided. New York; London, 2006.
- Mardin. Serif. Power, Civil Society and Culture in the Ottoman Empire. Comparative Studies in Society and History, Vol. 11, No. 3 (Jun., 1969), pp. 258-281.
- Marr, Phebe. The modern history of Iraq. Boulder, Col.; Westview, 2012.
- Melki, James A. Syria and the State Department 1937-47. Middle Eastern Studies, Vol. 33, No. 1 (Jan., 1997), pp. 92-106.
- Myres, Jr, S. D. Constitutional aspects of the mandate for Palestine. Annals of the American Academy of Political and Social Science, Vol. 164, Palestine. A Decade of Development (Nov., 1932), pp. 1-11.
- The new Cambridge history of Islam. Volume 5, The Islamic world in the age of Western dominance. Edit. Francis Robinson. Cambridge, 2010.
- Pappé, Ilan. A history of modern Palestine. One land, two peoples. New York; Cambridge, 2006.
- Raphaeli, N. Development planning: Lebanon. The Western Political Quarterly, Vol. 20, No. 3 (Sept., 1967), pp. 714-728.
- Schindler, Colin. Iisraeli riigi ajalugu. Tallinn : Valgus, 2011.
- Schäuble, Martin. Iisraellaste ja palestiinlaste lugu: Lähis-Ida konflikti käsitlevate kaartidega ja kronoloogiaga. Tallinn, 2012.
- Smith, Charles D. Palestine and the Arab-Israeli conflict: [a history with documents]. Boston; New York, 2004.
- Tanenbaum, Jan Karl. France and the Arab Middle East, 1914-1920. Transactions of the American Philosophical Society, New Series, Vol. 68, No. 7 (1978), pp. 1-50.
- Traboulsi, Fawwas. A history of modern Lebanon. London ; Ann Arbor, 2007.
- Taylor, Alan R. Zionism and jewish history. Journal of Palestine Studies, Vol. 1, No. 2 (Winter, 1972), pp 35-51.
- The United States and Armenia. Advocate of peace through justice, Vol. 82, No. 6 (JUNE, 1920), pp. 211-215.
- Verete, Mayir. The Balfour declaration and its makers. Middle Eastern Studies, Vol. 6, No. 1 (Jan., 1970), pp. 48-76.

Mina, **Liis Teller** (sünniaeg: 13.04.1991)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

bakalaureusetöö „Mandaatalade haldamine Lähis-Ida näitel“,

mille juhendaja on professor Eero Medijainen,

- 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
  - 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus 21. mail 2013

(allkiri)